

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ АГРОТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
КАФЕДРА ЗАХИСТУ РОСЛИН ІМ. А.К. МІШНЬОВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 202 «Захист і карантин рослин»

на тему: «Фітосанітарний контроль поширення карантинного бур'яна *Ambrosia artemisiifolia* L. в Україні»

Виконав: студент 2м курсу, групи ЗР 2201-1 спеціальності 202 «Захист і карантин рослин»

Карпенюк Владислав

Керівник доцент Бурдуланюк А.О.

Рецензент
Доцент Коваленко В.М.

Суми – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра захисту рослин ім. А.К. Мішньова

Освітній ступінь – «Бакалавр»

Спеціальність – 202 «Захист і карантин рослин»

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Зав. кафедрою _____

“ ____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студентці
Карпенюк Владиславу

1. Тема роботи **«Фітосанітарний контроль поширення карантинного бур»яна *Ambrosia artemisiifolia L.* в Україні»**

Затверджено наказом по університету від “ ____ ” _____ 2025 р. № ____

2. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедрі _____

3. Вихідні дані до роботи: літературні джерела, інтернет- джерела, звіти господарства, власні наукові дослідження.

4. Перелік завдань, які будуть виконуватися в роботі:

- **встановити зараженість карантинними шкідливими організмами земель різного призначення в умовах України;**
- **визначити динаміку поширення *Ambrosia artemisiifolia L.* в Україні;**
- **визначити динаміку поширення *Ambrosia artemisiifolia L.* в умовах Сумської області.**
- **встановити систему карантинних заходів боротьби з *Ambrosia artemisiifolia L.***

Керівник дипломної роботи

(Бурдуланюк А.О.)

Завдання прийняв до виконання

Дата отримання завдання

(підпис, ПІБ)

20.04.2024 р.

Зміст

Вступ	4
Розділ 1 Літературний огляд	7
1.1. Огляд стану карантину рослин в Україні	8
1.2. Амброзія полинолиста – небезпечний карантинний бур'ян	8
1.2.1. Походження	8
1.2.2. Вплив на здоров'я людини	9
1.2.3. Шкодочинність	10
1.2.4. Біологічна класифікація	10
1.2.5. Ботанічні та морфологічні особливості	11
Розділ 2. Об'єкт, предмет, умови та методика проведення досліджень	13
2.1. Об'єкт, предмет та умови проведення досліджень	13
2.2. Методика проведення досліджень	16
Розділ 3. Результати досліджень	18
3.1. Встановлення поширення карантинних організмів рослин в Україні	18
3.2. Динаміка поширення <i>Ambrosia artemisiifolia</i> L в Україні	23
3.3. Динаміка поширення <i>Ambrosia artemisiifolia</i> L в умовах Сумської області	26
3.4. Система карантинних заходів боротьби з <i>Ambrosia artemisiifolia</i> L в Україні	28
Висновки	30
Пропозиції виробництву	32
Список використаних джерел	33
Додатки	38

Вступ

Населення нашої планети постійно збільшується, що загострює проблему нестачі енергетичних ресурсів, питної чистої води та свіжого повітря, що ускладнює гармонійне співіснування людини з природним (13). Одним із шляхів розв'язання цих проблем є впровадження інтенсивних систем вирощування продукції рослинництва та її захист від шкідливих організмів, в тому числі карантинних. Відповідно до Закону України "Про захист та карантин рослин", карантин рослин передбачає контроль за переміщенням рослинної продукції через державні кордони з планування запобігання проникненню та розширення карантинних організмів. Крім того, заходи з карантину рослин включають своєчасне виявлення, ідентифікацію та ліквідацію вогнищ зараження (19). Фітосанітарний та карантинний контроль є невід'ємним правом кожної держави, спрямованим на запобігання ввезення та розповсюдження шкідливих карантинних організмів у країни, де вони відсутні, із заражених. Саме тому карантинні заходи мають ключову роль у захисті і карантині рослин. Вони передбачають інспекцію рослинної продукції, сертифікацію насіннєвого та посадкового матеріалу, проведення основних карантинних обробок, а також видачу фітосанітарних сертифікатів, що гарантує безпеку імпортованої продукції (17, 27).

В Україні станом на 01.01.2024 року зареєстровано 9 видів шкідників, 5 збудників хвороб, одна нематода, 6 видів бур'янів, вони включені в перелік обмежено поширених карантинних організмів (список А-2), 4 види належать до списку А1 (відсутні в Україні) (16). Карантинні шкідники: американський білий метелик, західний кукурудзяний жук, західний квітковий трипс, середземноморська плодова муха: південноамериканська томатна міль, тютюнова білокрилка, вузькозлатка ясенева смарагдова, жовто-бурий мармуровий клоп. Карантинні хвороби та фітонематоди: пасмо льону, рак картоплі, біла іржа хризантем, бактеріальний опік плодів, бура гниль картоплі, вірусне некротичне пожовтіння жилок цукрового буряку (ризоманія),

потівірус шарки сливи (віспа), неповірус кільцевої плямистості тютюну, золотиста картопляна нематода. Карантинні бур'яни: амброзія полинолиста, гірчак повзучий, паслін колючий, повитиця польова, повитиця лемана, повитиця одностовпчикова, повитиця хмельовидна, ценхрус довгоголковий, сорго алепське (8, 39).

Актуальність теми. Карантинні методи боротьби з бур'янами мають важливе значення для запобігання їх поширенню та зменшенню шкоди сільському господарству. Ці заходи допомагають зберегти родючість підстав, підвищити врожайність культури та запобігти екологічним та економічним втратам.

Мета і завдання досліджень. Метою досліджень є уточнення карантинного стану амброзії полинолистої та встановлення динаміки її поширення.

Основні завдання дослідження полягають у наступному:

- Встановити зараженість карантинними шкідливими організмами земель різного призначення в умовах України;
- Визначити динаміку поширення *Ambrosia artemisiifolia* L. в Україні;
- Визначити динаміку поширення *Ambrosia artemisiifolia* L. в умовах Сумської області;
- Визначити систему карантинних заходів боротьби з *Ambrosia artemisiifolia* L. в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в уточненні карантинного стану *Ambrosia artemisiifolia* L. в Україні, вивченні причин проникнення та динаміки поширення за останні кілька років, удосконаленні елементів системи захисту.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати досліджень дозволить удосконалити систему захисту від *Ambrosia artemisiifolia* L. в господарствах усіх форм власності.

Апробація результатів досліджень. Результати досліджень були представлені на щорічній науково-практичній конференції у 2025 році та на засіданнях наукового гуртка кафедри захисту рослин (Карпенюк В., Бурдуланюк А.О. Фітосанітарний контроль поширення карантинного організму *Ambrosia artemisiifolia* L. в умовах України). (Додаток А).

РОЗДІЛ 1. Літературний огляд

1.1. Огляд стану карантину рослин в Україні

Фітосанітарна система України спрямована на мінімізацію ризиків, пов'язаних із проникненням і поширенням шкідливих організмів рослин, і базується на міжнародних стандартах [14]. Фітосанітарні заходи впливають на важливу роль у захисті сільськогосподарських культур від небезпечних шкідників і хвороб. Головний пріоритет – запровадження суворого контролю, який включає моніторинг карантинних організмів та створення ефективної системи карантину для забезпечення безпеки імпортованих рослин (11).

Фітосанітарні заходи в Україні мають значний економічний вплив на аграрний сектор, завдяки запобіганню проникненню небезпечних карантинних організмів зі списку A1 та A2, забезпечуючи ефективний захист сільськогосподарського виробництва [18]. Комплекс заходів включає контроль рослинної продукції та її переробки на прикордонних карантинних пунктах, карантинне обстеження під час вегетації та зберігання, а також впровадження ефективної системи захисту (31).

В Україні контроль за дотриманням фітосанітарного законодавства здійснює Департамент з питань насінництва та фітосанітарної безпеки, який входить до Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). Основна функція департаменту – запобігання появі нових хвороб, шкідників і бур'янів, а також контроль існуючих загроз. Крім того, він відповідає за нагляд за дотриманням фітосанітарних норм в країні.

Держпродспоживслужба України здійснює контроль за імпортованими рослинами та рослинною продукцією в пунктах пропуску, зокрема в аеропортах, морських портах, на залізничних станціях, автовокзалах та інших прикордонних об'єктах. У процесі перевірки аналізу на наявність карантинних організмів, і в разі їх виявлення застосовуються відповідні заходи: продукція піддається знезараженню за кошти власника, знищується за рішенням

державного фітосанітарного інспектора або повертається до країни-імпортера (3). Основні функції департаменту включають:

- виконання міжнародних зобов'язань України у сфері карантину рослин;
- контроль за дотриманням двосторонніх угод між Україною та іншими країнами;
- складання прогнозів щодо інтродукції та поширення карантинних організмів;
- визначення системи заходів для здійснення визначених заходів;

Останні десятиліття фітосанітарний та карантинний контроль продукції, що імпортується чи експортується, став надзвичайно актуальним. Торгові зв'язки між Україною, Європейським Союзом (ЄС) та іншими країнами значно зміцнилися. У 2014 році під час спільного засідання Ради ЄС, Президента України, керівництва ЄС та глави членів ЄС була підписана Угода про європейську інтеграцію. Вона забезпечує вільний рух робочої сили, товарів, послуг і капіталу між Україною та ЄС, сприяючи поступовій інтеграції української економіки в єдиний ринок Європейського Союзу. Але іншою стороною торгівельних в'язків (позитивних з політичної та економічної точки зору) є небезпека інтродукції нових відсутніх карантинних організмів зі списку А1, та поширення на нові території раніше інтродукованих зі списку А2 (50).

1.2. Амброзія полинолиста – небезпечний карантинний бур'ян.

1.2.1. Походження. Амброзія (*Ambrósia*) - однорічна трав'яниста рослина родини *Asteraceae* (рис.1.). Відомо про 45 видів, що вегетують в тропічних і субтропічних районах Америки, особливо північної. Рослина була занесена і поширилася в фітоценозах багатьох країн і є злісним карантинним бур'яном. Батьківщиною амброзії є південний захід Америки. Через зміну клімату амброзія швидко поширюється країнами Європи, в тому числі і в Україні. Розповсюдження в Україні почалося в 1960 - 1970-х роках з Криму. Поступово амброзія поширилась на значній території України. Вона добре адаптувалася до змінених рослинних ландшафтів і зустрічається в різних агрофітоценозах, поблизу населених пунктів і вздовж доріг (10) (2).

Рисунок 1. Листя та суцвіття амброзії полинолистої (15).

У США цей вид амброзії вперше ідентифікували в 1838 році в штаті Мічиган, а в Канаді першу його популяцію зафіксували в 1860 році. Амброзію завезли з США як дешеве джерело ефірних олій, але згодом відмовилися від неї, але вона встигла поширитися. Амброзія полинолиста є типовим антропохором, а освоєння нових земель і розширення посівних площ сприяли її поширенню (22). Амброзія походить із районів південно-західної Америки. В літературі описано більш 40 видів цієї рослини. Найбільш інтенсивно з них в Україні поширюється амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia* L.). Вона пристосувалася до змінених людиною територій, тому росте в усіх агрофітоценозах, біля населених пунктів, доріг. Амброзія полинолиста є типовим антропохором, і її поширенню сприяли розорюваність земель та розширення посівних площ. Останні два десятиліття ця рослина, яка спочатку зустрілася в обмежених регіонах, стала небезпечним інвазійним видом, і нині поширена у Центральній і Південній Америці, Євразії, Африці та Австралії (7, 21).

1.2.2. Вплив на здоров'я людини. Амброзія полинолиста - один з найнебезпечніших для людини бур'янів-алергенів. Пилок амброзії викликає алергію у вигляді риніту, який іноді ще називають амброзійний поліноз.

Алергію викликають білки, що виконують функцію антигенів, і знаходяться в пилку амброзії. Пилок, проникаючи у носові пазухи та бронхи, викликає сльозотечу, сильний головний біль, порушує зір, при цьому підвищується температура тіла. Щоб убезпечити себе від негативного впливу амброзії, необхідно виключити контакт з амброзією: регулярно проводити вологе прибирання подушок, ковдр, килимів, які легко заражаються пилом, не можна прати білизну на вулиці, потрібно часто прати і міняти білизну. Алергія на амброзію насправді не піддається лікуванню, однак звернутися за медичною допомогою необхідно, так як алерголог зможе полегшити симптоми (24).

1.2.3. Шкодочинність. Швидке розповсюдження амброзії пояснюється його високою екологічною пластичністю, яка забезпечує високу адаптацію до різних умов. Цей тип має значний біологічний потенціал, ефективні механізми розподілу, швидкий ріст та розвиток, а також низьку чутливість до несприятливих умов середовища. Вторгнення амброзії завдає шкоди місцевій флорі. Одним із факторів його агресії є те, що ефірні олії знаходяться в рослинах. Відновлення природного багаторічного трав'яного покриву ускладнюється зміщенням місцевої рослинності за допомогою амброзій (26).

Природні травоядні тварини здатні вживати цей бур'ян, і його розподіл практично не є перешкодами. Проблема зміни клімату спостерігається при розширенні територій. Тривалий ріст рагворди виснажує основу, яка непридатна для вирощування культур. Ragweed може повністю знищити всю зону обертання врожаю за 3 - 5 років. Його розподіл виходить за рамки початкової травми і активно поширюється під контролем нерегулярного або неефективного контролю. Цей бур'ян можна знайти в одній області протягом десяти років (41).

1.2.4. Біологічна класифікація.

Царство: *Plantae*

Клада: *Tracheophyta*

Клада: *Angiosperms*

Клада: *Eudicots*
Клада: *Asterids*
Порядок: *Asterales*
Родина: *Asteraceae*
Надтриба: *Helianthodae*
Триба: *Heliantheae*
Підтриба: *Ambrosiinae*
Рід: *Ambrosia L ((9).*

1.2.5. Ботанічні та морфологічні особливості.

Амброзія – трав’яниста рослина, що досягає 60-140 см заввишки, іноді більше 4 м. Коріння добре розвинене і може сягати до 4 метрів. Розмножується лише насінням, але одна рослина може дати до 40000 насінин. Насіння амброзії - обернено яйцеподібної форми несправжній плід, має 5-10 шипів. Розмножується амброзія насінням, яке утворює в великій кількості (46) (рис. 2.).

Рисунок 2. *Ambrosia artemisiifolia L.*: 1. - зовнішній вигляд; 2. - суцвіття; 3. – насіння; 4. – верхня частина рослини.

Амброзія - однодомна рослина, має чоловічі і жіночі квітки. Іноді, але досить рідко зустрічаються одностатеві рослини лише з жіночими квітками. Чоловічі квіти мають жовте забарвлення, зібрані на верхівках гілок в колосовидні суцвіття, жіночі квітками зібрані в кошики в пазухах верхніх листків. Період цвітіння амброзії та виділення алергенного пилку триває з липня по жовтень; нові рослини з'являються після дощів з квітня по серпень, тобто протягом п'яти місяців на рік (47).

Низька обізнаність населення та комунальних служб, незнання особливостей амброзії як рослини та відсутність механічних (нехімічних) засобів боротьби є основними причинами поширення рослини, а великі площі доводиться скошувати кілька разів за короткий проміжок часу протягом весни та літа. Дорослі рослини утворюють нові пагони від кореневої системи, тому скошування недостатньо. Якщо косити після того, як з'явилися чоловічі пагони, рослина втрачає здатність до регенерації. Проте мало хто знає, що таке чоловічий пагін амброзії, і ще менше тих, хто бореться з бур'янами у такий спосіб. Насіння амброзії полинолистої довго зберігається в теплом середовищі (42).

Поширюється з насінням с-г культур, насіння може переноситися на значні відстані з водними потоками (річковими потоками, талими водами, по струмках, ярах) (25). Розповсюдженню бур'яну сприяють: вітер, транспорт (колеса автомашин, тракторів і інших транспортних засобів), взуття людей, до якого насіння прилипає разом із ґрунтом. Як дозріле, так і незріле зберігає здатність до проростання і залишається життєздатним до 40 років, тому з карантинними бур'янами потрібно боротися десятиліттями. (34).

РОЗДІЛ 2.

Об'єкт, предмет, умови та методика проведення досліджень

2.1. Об'єкт, предмет та умови проведення досліджень

Об'єктом дослідження є амброзія полинолиста в умовах України.

Предмет дослідження – методи виявлення, локалізації та ліквідації амброзії полинолистої.

На формування клімату впливає низка факторів, але головну роль відіграє рівнинний рельєф і відносна віддаленість від моря та гір. Кліматичні умови поступово змінюються із заходу на схід, з охолодженням поверхні взимку і нагріванням влітку, що призводить до значних сезонних коливань температури і більш континентального характеру (23).

В Україні виділяють три основні типи клімату. Клімат є природним ресурсом країни і сильно варіюється від регіону до регіону. В Україні є щонайменше сім кліматичних зон, які можна розділити на чотири кліматичні пояси: континентальний, помірний, посушливий і полярний. Через природні бар'єри межі цих зон поступово змішуються і не мають чітких демаркаційних ліній. Під впливом глобального потепління клімат України постійно змінюється. Значна частина території належить до континентальної кліматичної зони, але її площа скорочується і заміщується посушливими та подібними до них кліматичними зонами, характерними для південних регіонів. Полярний клімат зберігся лише у високогір'ї. Зміна клімату впливає на природне середовище і створює нові соціальні та економічні загрози (52).

В Україні переважає вологий континентальний клімат. Середня температура найтепліших місяців не перевищує +23 °С, а зими 7°С, проте в найхолодніші місяці – січень і лютий – зниження до -22... -25 °С, а в окремі роки – навіть до -32 °С. Літній період характеризується теплим, але не особливо спекотним кліматом: на сході середні температури сягають +19... +21°С, на заході – +18... +22°С, а в окремі періоди надаються короткочасні підвіски.

Рисунок 3. Кліматичні зони України (52).

Ця кліматична зона охоплює більшу частину країни, зокрема Київ, Суми, Львів та Харків. На окремих територіях західної, північної, східної та центральної України панує вологий континентальний клімат із порівняно теплим літом. Однак з другої половини ХХ століття площа цієї зони суттєво скоротилася через потепління, поступаючись місцем теплішому та більш посушливому клімату.

Глобальне потепління впливає на клімат України. За останнє століття середня температура в країні підвищилася на 1,5 °C, що перевищує середнє значення. Більша частина території України розташована в західній частині Східноєвропейської рівнини. Більше 90% її площі займають рівнини, а решта припадає на гори: Кримські на півдні, Карпатські на заході. Завдяки помірному клімату, сприятливому рельєфу та значним запасам чорнозему (що становлять третину світових ресурсів) Україна має високий потенціал для сільського господарства. Країна поділяється на три природно-кліматичні зони: Полісся, Лісостеп і Степ, а сільськогосподарські угіддя займають близько 65% її території (23).

Ґрунти змінюються з півночі на південь, тобто їх поширення на рівнинній частині підпорядковане закону широтної зональності (рис. 4.).

Рисунок 7. Ґрунти України (35).

На Поліссі розповсюджені здебільшого дерново-підзолисті ґрунти. Вони сформувалися під сосновими і мішаними лісами в умовах надмірного зволоження. У них невеликий вміст гумусу (до 1,5 %), тому вони мають низьку родючість. У південній частині Полісся, на Правобережжі і заході України під ділянками широколистих лісів поширені сірі лісові ґрунти. Вони утворилися на суглинках за умов достатнього зволоження. Природна родючість невисока, вміст гумусу в до 3 %, але це достатньо для вирощування с-г культур. Чорноземи мають великий вміст гумусу (до 9 %), сформувалися в умовах недостатньої зволоженості під степовою рослинністю. Найродючішими у світі робить їх зерниста й грудкувата структура. Від 40 см до 1 м складає гумусний шар. Чорноземи є національним багатством і вкривають майже 60 % території України. 1/5 частина всіх чорноземів світу зосереджена в Україні (43).

У різних зонах країни поширені різні підтипи чорноземів: на півночі степу - чорноземи звичайні, у лісостепу - чорноземи опідзолені та чорноземи типові, у середній смузі степу - чорноземи південні. Каштанові ґрунти утворились на сухих степових ділянках в умовах недостатнього зволоження.

Крім основних типів ґрунтів на Поліссі сформувалися торфово-болотні ґрунти, а в долинах річок – лучно-болотні. Солонці - малородючі ґрунти, поширені у лісостепу і степу. У південних степових районах є солончаки, що мають підвищений вміст солей по всій своїй товщі (12).

2.2. Методика проведення досліджень. Нами був проведений аналіз поширення амброзії полинолистої за останні 9 років: з 2016 по 2024 роки. Для виявлення амброзії використовують візуальний огляд.

Методика досліджень була загальноприйнятою (44). Обстеження для виявлення амброзії полинолистої проводять від фази сходів до фази виходу в трубку (зернові культури), фази виходу в трубку (бобові, технічні, олійні культури), перед міжрядною оранкою або культивацією (технічні, овочеві культури, сади та виноградники); перед цвітінням бур'янів (необроблювані землі, пасовища та луки). Друге обстеження польових культур проводиться за два - три тижні до збору врожаю, а обстеження необроблюваних земель - наприкінці серпня - на початку вересня. Обстеження проводять маршрутним методом: обходять по двох діагоналях і чотирьох сторонах обстежувані ділянки. Особлива увага приділяється сторонам, прилеглим до доріг і необроблюваних земель; через кожні 75-100 метрів оглядають периметр в радіусі 3-5 метрів і оцінюють забур'яненість (слабка забур'яненість - бур'яни трапляються зрідка і в межах 5% площі поля; помірна забур'яненість - бур'яни помірно присутні, і займають 5-25% площі поля; сильна забур'яненість - бур'яни ростуть у великій кількості і займають більше 25% площі поля). Записують всі дані в зошит за планом: ділянка, поле, культура, вид бур'яну; фази розвитку; характер бур'янів. Якщо під час кореневого обстеження окремих рослин виявлено однорічні або невеликі осередки багаторічних карантинних

бур'янів, організовується суцільне обстеження території з метою виявлення всіх осередків і вжиття заходів щодо їх ліквідації. При цьому інспектори ходять в одну шеренгу, з інтервалом 3-5 м на просапних культурах і 7-10 м на необроблюваних ділянках (29, 30).

Успішний візуальний моніторинг повинен проводитися фахівцями господарства на регулярній основі, і вони повинні знати загальні правила використання методів обліку рослин. Фахівці повинні ознайомити своїх працівників з методами ідентифікації цього карантинного об'єкта та особливостями біології амброзії полинолистої. Працівники повинні негайно інформувати фахівця про будь-які ознаки виявлення шкідливого організму під час роботи (4, 38).

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Встановлення поширення карантинних організмів рослин в Україні. В Україні станом на 01.01.2024 року зареєстровано 9 видів шкідників, 5 збудників хвороб, одна нематода, 6 видів бур'янів, вони включені в перелік обмежено поширених карантинних організмів (список А-2).

Карантинні шкідники: американський білий метелик, західний кукурудзяний жук, західний квітковий трипс, середземноморська плодова муха: південноамериканська томатна міль. Чотири види шкідників належать до списку А1 (відсутні в Україні): (48).

Карантинні хвороби та фітонематоди: пасмо льону, рак картоплі, біла іржа хризантем, бактеріальний опік плодових, бура гниль картоплі, вірусне некротичне пожовтіння жилок цукрового буряку (ризоманія), потівірус шарки сливи (віспа), неповірус кільцевої плямистості тютюну, золотиста картопляна нематода. Карантинні бур'яни: амброзія полинолиста, гірчак повзучий, паслін колючий, повитиця польова, повитиця лемана, повитиця одностовпчикова, повитиця хмельовидна, ценхрус довгоголковий, сорго алепське (45, 51).

Американський білий метелик (*Hyphantria cunea Drury.*) є шкідником, що представляє небезпеку для карантинних заходів та визнаний багатьма міжнародними та регіональними організаціями з карантину і захисту рослин. Цей шкідник включений до списків карантинних організмів країн-партнерів України в міжнародній торгівлі. Державні фітосанітарні інспектори фіксують зростання його шкодочинності в усіх регіонах України (Nakonechna & Stankevych, 2019). Шкідник зафіксований у 21 області України на площі 91816,03 га. З 2015 по 2024 рік поширення шкідника в Україні залишалося стабільним, але у 2021 році площа зараження збільшилася з 49511 га до 90350 га, зокрема через значне зростання зараженої території у Волинській області (таб. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Динаміка поширення карантинних шкідників (01.01.2021 – 2024 рр.)

№ п\п	Карантинний організм	Рік / Площа зараження, га			
		01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
1	Американський білий метелик	49511	90350	91816	98355
2	Картопляна міль	1000	741	776	782
3	Західний кукурудзяний жук	129224	138694	144168	138583
4	Західний квітковий трипс	2,4	2,4	2,4	2,4
5	Середземноморська плодова муха	9,9	9,9	11,9	11,9
6	Південноамериканська томатна міль	1191	4532	5966	6316
7	Тютюнова білокрилка	1,8	1,8	1,8	1,8
8	Вузькозлатка ясенева смарагдова	537	1178	1118	1212
9	Жовтобурий мармуровий клоп	-	-	-	58

Картопляною міллю (*Phthorimaea operculella* Zell.) уражено близько 776,5 га в таких областях: Донецька, Запорізька, Луганська, Одеська, Харківська та Херсонська. Спостерігається значне зниження поширення шкідника в Україні - з 16604,51 га у 2015 році до 782 га у 2024 році. Станом на 31 грудня 2024 року найбільше заражених площ зафіксовано в Херсонській та Донецькій області - 343,29 га та 222,72 га відповідно, а найменше - у Харківській та Луганській областях.

Західний кукурудзяний жук (*D. Virgifera*) - небезпечний шкідник кукурудзи. Станом на кінець 2024 року шкідника виявлено у 16 областях, загальна площа ураження склала 144168 га. Найбільше заражених площ у Миколаївській та Чернівецькій області 28524 га та 55287 га відповідно, а найменше у Дніпропетровській області, де площа зараження становить лише

257 га. Зафіксовано суттєве зростання заражених площ шкідником з 86167 га у 2015 році до 144168 в 2024.

Західний квітковий трипс (*Frankliniella occidentalis* Perg.) станом на 01.01.2024 року зареєстрований на площі 2,4 га в Полтавській, Тернопільській та Херсонській областях на площі 1,6 га, 0,4 га та 0,4 га відповідно. Потрібно відмітити, що з 2018 року площа зараження зменшилася. У 2017 році шкідника було повністю ліквідовано в Дніпропетровській та Донецькій області, але він був виявлений в Полтавській області.

Середземноморську плодову муху (*Ceratitis capitata* Wied.) вперше виявили на території України в 2007 році в на Одещині. Площа зараження у 2021 та 2022 склала 9,9 га рік площі залишилося стабільною. Станом на 31 грудня 2024 року *C. capitata* заражено 11,9 га в Одеській області, і динаміка поширення шкідника незначно змінилася в сторону збільшення.

Південноамериканська томатна міль (*Tuta absoluta* Meyr.) є об'єктом зовнішнього карантину, проте її виявили в 2012 році в Херсонській області на площі 79 га. У 2013 році шкідника виявили на Миколаївщині, а в 2018 році через виявлення південноамериканської томатної молі в Запорізькій області було запроваджено карантинний режим на площі 53 га. Станом на 01.01.2024 року *T. absoluta* заражено 6316,1010 га в 9 областях України. Спостерігається поступове збільшення заражених площ в 2021-2024 роках. Найбільша площа зараження у Миколаївській (4917 га), та Запорізькій областях (231 га). З 2015 по 2020 рік динаміка зростання уражених шкідником площ була не значною, збільшення з 830 до 1191 га. У 2021 році зараження площі різко збільшилося до 4532 га, а у 2022 році до 5966 га. Томатна міль є тебллюбивим організмом, і таке збільшення уражених площ пояснюється поступовою зміною клімату в бік потепління, а також про появу нових поколінь шкідника, які швидко адаптувалися до мінливих природніх умов України.

Тютюнову білокрилку (*Bemisia tabaci*) виявлено вперше в Херсонській області, де площа зараження становила 0,49 га. Поступово вдалося зменшити

площу зараження до 0,15 га. У 2020–2021 роках цей вид також вперше виявили у Полтавській області, Станом на 31 грудня 2024 року шкідник присутній в Полтавській та Херсонській областях на площах 1,6 га та 0,15 га відповідно. Також відомо про випадки проникнення білокрилки у Львівську область. До того, як шкідник проник в Україну, він уже набув стійкості до більшості інсектицидів .

В Україні ясеневу смарагдову вузькозлатку (*Agrilus planipennis Fairmaire*) вперше виявлено в 2019 році в Луганській області на площі 13,3 га. Оскільки вогнище знаходиться на відстані 5 км від державного кордону Росією, експерти вважають, що саме звідти шкідник потрапив в Україну. У 2020 році шкідника виявлено у Херсонській області. Станом на 31 грудня 2022 року вузькозлатка встановлена в Луганській та Харківській областях на площі 1000 га та 178 га відповідно. У 2020 році площа зараження зросла до 537 га, а в 2021 році - до 1178 га, у 2024 році – до 1211 га.

Жовто-бурий мармуровий клоп (*Halyomorpha halys*), вперше виявлено в Україні в серпні 2023 року на площі 58 га в у Запорізькій та Дніпропетровській областях. В даний час працівники фітосанітарної служби впроваджують карантинні заходи, щоб шкідник не поширився на територію інших областей (48).

Вузькозлатка, білокрилка тютюнова та томатна міль входять до карантинних організмів зовнішнього карантину, але по факту, вони присутні на українських полях, їх можна віднести до списку А2 та назвати обмежено присутніми. Наразі Проект наказу «Про внесення змін до Переліку регульованих шкідливих організмів» знаходиться на розгляді у Верховній раді.

В Україні станом на 01.01.2024 р. присутні такі карантинні хвороби та фітонематоди: пасмо льону – 8042 га, рак картоплі – 2341 га, біла іржа хризантем – 1,5 га, бактеріальний опік плодівих – 14,7 га, бура гниль картоплі – 113 га, вірусне некротичне пожовтіння жилок цукрового буряку (ризоманія) – 144,5 га, потівірус шарки сливи (віспа) - 3611 га, неповірус кільцевої

плямистості тютюну - 293,5 га, золотиста картопляна нематода – 2892 га. Для хвороби пасмо льону в 2022 році спостерігається різке збільшення заражених площ з 767 га у 2021 році до 8042 га у наступні роки (таб. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Динаміка поширення карантинних хвороб (01.01.2021 – 2024 рр.)

№ п\п	Карантинний організм	Рік / Площа зараження, га			
		01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
1	Пасмо льону	767	8042	8042	8042
2	Рак картоплі	2307	2314	2314	2314
3	Біла іржа хризантем	1,5	1,5	1,5	1,5
4	Бактеріальний опік плодових	14,7	14,7	14,7	14,7
5	Бура гниль картоплі	113	113	113	113
6	Вірусне некротичне пожовтіння жилок цукрового буряку (ризоманія)	0,5	144,5	144,5	144,5
7	Потівірус шарки сливи (віспа)	4025	3654	3629	3611
8	Неповірус кільцевої плямистості тютюну	293,5	293,5	293,5	293,5
9	Золотиста картопляна нематода	3570	3031	2900	2892

Для хвороби вірусне некротичне пожовтіння жилок цукрового буряку в 2022 році спостерігається різке збільшення заражених площ з 0,5 у 2021 році до 144,5 га в наступні роки. Для потівірус шарки сливи (віспа) спостерігається незначне зменшення площі зараження з 2021 по 2024 рік.

Станом на 01.01.2024 р. в Україні присутні такі карантинні бур'яни: амброзія полинолиста – на площі 2846394 га, гірчак повзучий – 220138 га, паслін колючий – 134 га, повитиця польова – 22749 га, повитиця лемана – 3,8 га, повитиця одностовпчикова – 2,6 га, повитиця хмельовидна – 1 га, ценхрус довгоголковий -20132 га, сорго алепське - 843 га (таб. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Динаміка поширення карантинних бур'янів в Україні (станом на
01.01.2021 – 01.01.2024 рр.)

№ п\п	Карантинний організм	Рік / Площа зараження, га			
		01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
1	Амброзія полинолиста	2920568	2852819,112	2849669	2846394
2	Гірчак повзучий	218346	220138,21	220138	220138
3	Паслін колючий	134	134	134	134
4	Повитиця польова	22153	22950	22949	22749
5	Повитиця Лемана	1,3	3,8	3,8	3,8
6	Повитиця одностовпчикова	3,5	2,6	2,6	2,6
7	Повитиця хмельовидна	1	1	1	1
8	Ценхрус довгоголковий	20089	20129	20129	20132
9	Сорго алепське	841	843	843	843

4.2. Динаміка поширення *Ambrosia artemisiifolia* L в Україні.

В Україні *Ambrosia artemisiifolia* L. виявлено в 24 областях, але потенційний ареал її інтродукції та поширення охоплює всю територію нашої країни. Амброзія полинолиста - за зовнішнім виглядом схожа на коноплі посівні, за зовнішнім виглядом і формою листя дуже схожа на полин гіркий, але значно переважає за розміром (звідки походить назва – полинолиста). Станом на 01.01.2024 року амброзія поширена в 24 областях України на загальній площі 3136646 га (таб. 3.4.).

Таблиця 3.4.

Динаміка поширення *Ambrosia artemisiifolia* L. на території України в
2016-2024 рр.

№	Станом на:	Заражено						Площа зараження, га
		Областей	Районів	Міст	Населених пунктів	Присадибн их ділянок	Господарст в усіх форм власності	
1.	01.01.2016 р.	24	398	97	5888	344160	25204	3136646
2.	01.01.2017 р.	24	401	96	5857	342212	25175	3087558
3.	01.01.2018 р.	24	398	97	5869	342212	25203	3088032
4.	01.01.2019 р.	24	401	91	5803	339462	25163	3084432
5.	01.01.2020 р.	24	308	90	5872	339537	25190	3086492
6.	01.01.2021 р.	24	394	81	5724	333543	25168	2920568
7.	01.01.2022 р.	24	119	78	5571	316841	13560	2852819
8.	01.01.2023 р.	24	119	125	5542	316649	13508	2849669
9	01.01.2024 р.	24	115	142	5515	316278	13425	2846394

Кількість областей, в яких поширена амброзія полинолиста залишається не змінною протягом 9 років – 24. Кількість заражених районів була сталою з 2016 по 2021 рік і варіювала в межах 308-401. У 2022 році спостерігалось помітне зниження уражених районів з 394 у 2021 до 115 у 2024 році. Кількість заражених господарств усіх форм власності суттєво зменшилась з 25168 у 2022 році до 13560 у 2023 році. Кількість заражених присадибних ділянок не значно зменшилась з 344160 у 2022 році до 316278 у 2023 році. Загальна площа зараження незначно зменшувалась з 3136646 га у 2016 році до 2846394 га у 2024 році (таб. 3.5.).

Таблиця 3.5.

Поширення *T. absoluta* Meyr. в різних областях України станом на 01.01.2024р.

№	Область	Заражено, кількість						Площа, (га)				Кількість карантинних зон
		Районів	Міст	Населених пунктів	Присадибних ділянок	Господарств всіх форм власності	На присадибних ділянках	В господарствах всіх форм власності	На інших землях	Всього		
1	Вінницька	6	4	51	392	93	43,8	1844,1	206,5	2094,4	73	
2	Волинська	4	2	17	4	1	3,6	0,1	5207,4	5211,0	18	
3	Дніпропетровська	7	9	109	8212	692	3561	88294,1	20827,8	112683,1	138	
4	Донецька	5	19	550	99520	2715	21686	527820,2	5928,18	609454,6	10	
5	Житомирська	4	5	42	1	6	0,1	128,083	83,9	212,0	51	
6	Закарпатська	6	NA	235	13552	79	449,9	597,6	5224,3	6271,8	11	
7	Запорізька	5	3	852	83036	2895	45999	609039,1	62555,2	717593,7	171	
8	Івано-Франківська	3	1	7	NA	NA	NA	NA	6,01	6,01	20	
9	Київська	7	8	204	282	194	28,25	92,183	423,6	544,015	1	
10.	Кіровоградська	4	4	578	39609	927	9121,3	239446,2	849,7	249417,2	1	
11.	Луганська	4	3	210	NA	203	NA	8671,487	1085,5	9757,0	198	
12.	Львівська	7	19	40	NA	54	NA	58,2132	48,8	107,0	77	
13.	Миколаївська	4	1	529	51638	1520	32973	516962,6	265601	815535,9	331	
14.	Одеська	7	3	91	4599	271	975,0	11765,1	4,01	12744,1	336	
15.	Полтавська	4	10	35	1	57	7	1660,0	972,87	2639,9	31	
16.	Рівненська	4	5	48	21	3	5,52	62,88	91,203	159,6	80	
17.	Сумська	5	14	211	NA	5	NA	557,1	1317,7	1874,8	230	
18.	Тернопільська	3	NA	26	31	1	10,9	1	47,2	59,1	26	
19.	Харківська	7	7	727	5633	502	1042,6	14325,4	2303,9	17671,9	1	
20.	Херсонська	5	9	565	9663	2823	1583,0	265273,5	8494,1	275350,6	295	

Продовження Таблиці 3.5.

21.	Хмельницька	3	2	27	NA	33	NA	104,88	140,7	245,6	31
22.	Черкаська	4	1	212	68	109	38,1	2781,4	873,5	3693,0	61
23.	Чернігівська	5	12	119	1	170	NA	1895,5	368,5	2263,9	5
24.	Чернівецька	2	1	30	15	72	37,3	690,6	76,1	804,0	31
25	Всього:	115	142	5515	316278	13425	117566	2292071	436757	2846394,3	2227

Ambrosia artemisiifolia L. зареєстрована в таких областях України: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька на загальній площі 2846394,3 га.

Станом на 01.01.2024 року кількість заражених областей залишається незмінною з 2016 року. Найбільша площа зараження спостерігається у Дніпропетровській області - 112683,1 га, Запорізькій - 717593,7 га, Донецькій - 609454,6 га, Миколаївській - 815535,9 га. Найменше заражених площ в Івано-Франківській – 6 га, Тернопільській - 59,1 га, та Львівській областях – 107 га.

3.3. Динаміка поширення *Ambrosia artemisiifolia* L в умовах Сумської області.

В Україні амброзію полинолисту вперше було виявлено в 1914 році в селі Кудашівка, що на Дніпропетровщині. Після 1950-х років амброзія почала активно «просуватися» в бік північної та західної України. В умовах Сумської області вперше амброзію була виявлена у 1972 році на полях поблизу села Самоївка Краснопільського району (10). Динаміка поширення амброзії полинолистої наведена в Таблиці 3.6. За результатами таблиці бачимо, що в Сумській області за останні три роки загальна площа територій, заражених амброзією полинолисту, майже не змінювалась, і станом на 01.01.2022 року склала 1834,3 га, в 2023 році площа зараження склала 1874,7 га., станом на 01.01.2024 року площа зараження не змінилася.

Таблиця 3.6.

Поширення *Ambrosia artemisiifolia* L. в умовах Сумської області станом
на 01.01.2022-2024 року

№	Назва громад, міст	Заражено, кількість				Площа зараження, (га)				
		Міст	Населених пунктів	Прис. ділянок	Госп-в всіх форм власності	На присад. ділянках	В госп-вах всіх форм власності	На інших землях	Всього	Кількість карантин-них зон
Станом на 01.01.2022 рік										
1	Сумська	2	74	NA	2	NA	278,5	396,7	675,2	77
2	Конотопська	1	24	NA	2	NA	260,6	245,2	505,8	27
3	Охтирська	1	73	NA	NA	NA	NA	430,4	430,3	77
4	Шосткинська	2	14	NA	NA	NA	NA	86	86,0	15
5	Роменська	1	24	NA	1	NA	18,0	119	137,0	24
Всього:		7	209	NA	5	NA	557,1	1277,2	1834,3	220
Станом на 01.01.2023 рік										
1	Сумська	3	78	NA	2	NA	278,5	427,6	706,1	83
2	Конотопська	1	23	NA	2	NA	260,6	24676	507,3	26
3	Охтирська	2	72	NA	NA	NA	NA	431,9	431,9	74
4	Шосткинська	1	23	NA	1	NA	18,0	122,5	140,5	25
5	Роменська	3	12	NA	NA	NA	NA	89	89	15
Всього:		10	208	NA	5	NA	557,1	1317,6	1874,7	223
Станом на 01.01.2024 рік										
1	Сумська	4	78	NA	2	NA	278,5	427,6	706,1	84
2	Конотопська	4	23	NA	2	NA	260,6	246,7	507,3	29
3	Охтирська	2	72	NA	NA	NA	NA	431,9	431,9	74
4	Шосткинська	1	23	NA	1	NA	18,0	122,5	140,5	25
5	Роменська	3	15	NA	NA	NA	NA	89,0	89,0	18
Всього		14	211	NA	5	NA	557,1	1317,7	1874,8	230

3.4. Система карантинних заходів боротьби з *Ambrosia artemisiifolia* L в Україні.

Стрімке поширення амброзії зумовлено зниженням рівня культури землеробства, зокрема недотриманням агротехнічних вимог під час обробітку ґрунту, сівозміни, строків сівби та збирання врожаю, а також недостатнім впровадженням комплексних заходів боротьби з бур'янами. Внаслідок цього амброзія полинолиста продовжує активно поширюватися (5).

Оскільки цей бур'ян належить до карантинних, боротьба з ним повинна проводитися системно по всій країні. Порядок знищення амброзії полиноистої та інших небезпечних бур'янів, а також відповідні за це особи вийшли залежно від місця розташування осередків їхнього розповсюдження (37, 40).

Відповідно до Закону України «Про благоустрій територій України» громадяни, підприємства, установи та організації у сфері благоустрою територій зобов'язані утримувати в належному стані території, визначені правилами благоустрою територій прибудинкових територій, прилеглих до цих об'єктів (частин) благоустрою, що перебувають у їх власності чи користуванні.

Частина 2 статті 29 Закону «Про охорону здоров'я України» також містить подібні вимоги: органи управління та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання та громадяни зобов'язані утримувати землі та території, що перебувають у їх користуванні чи володінні, відповідно до вимог законодавства про охорону здоров'я (33).

Особи, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням та обігом рослин, зобов'язані знищувати карантинні бур'яни (в тому числі амброзію) – це прямо передбачено Законом України «Про карантин рослин» (32).

. Крім того, вони зобов'язані систематично обстежувати свої земельні ділянки з метою оперативного виявлення осередків росту амброзії. У разі виявлення такої рослини особа протягом 24 годин повинна повідомити державного фітосанітарного інспектора. Потім він проводить перевірки та після

підтвердження визначає фітосанітарні заходи. Крім того, державні фітосанітарні інспектори зобов'язані регулярно проводити моніторинг земель на предмет виявлення спалахів карантинних бур'янів, зокрема амброзії полинолистої (36).

Амброзія агресивно і швидко розповсюджується, витісняє інші бур'яни, пригнічує вегетуючі рослини, сильно осушує ґрунт. Боротьба полягає в знищенні (скошуванні або використанні гербіцидів); недопущенні потрапляння на вільну територію вантажів продукції, що вміщує насіння амброзії. У міських районах замість амброзії потрібно висаджувати газонні трави. У цьому випадку потрібно щонайменше кілька сезонів посіву, щоб повністю позбавити певну територію від амброзії (28).

На невеликих ділянках і в побутових приміщеннях амброзію потрібно прополювати і косити. Однак це слід робити щонайменше три-чотири рази протягом літа, оскільки після скошування амброзія знову інтенсивно відростає. Також можна використовувати аміачну селітру (10 кг/га) або аміачну селітру в суміші з натрієвими або аміачними солями (2-3 кг/га). Якщо площа велика, слід застосовувати гербіциди. Хімічні методи є найбільш ефективними для боротьби з амброзією. Існує дуже широкий спектр гербіцидів для боротьби з цим карантинним видом. Для боротьби з амброзією підходять препарати на основі гліфосату, сульфонілсечовини та солі прометрину. Вибір препарату залежить від культури та стадії її розвитку.

У випадку виявлення небезпечного бур'яну звертайтеся в ДУ «Сумська обласна фітосанітарна лабораторія», що знаходяться за адресою: м. Суми, вул. Івана Сірка, 9 (49).

Висновки

В Україні станом на 01.01.2024 року зареєстровано 9 видів шкідників, 5 збудників хвороб, одна нематода, 6 видів бур'янів, вони включені в перелік обмежено поширених карантинних організмів (список А-2). Чотири види шкідників належать до списку А1 (відсутні в Україні).

Американський білий метелик зафіксований у 21 області України на площі 91816,03 га. З 2015 по 2024 рік поширення шкідника в Україні залишалося стабільним, але у 2021 році площа зараження збільшилася з 49511 га до 90350 га, зокрема через значне зростання зараженої території у Волинській області.

Картопляною міллю уражено близько 776,5 га в 6 областях. Спостерігається значне зниження поширення шкідника в Україні - з 16604,51 га у 2015 році до 782 га у 2024 році.

Західний кукурудзяний станом на кінець 2024 року зареєстрований у 16 областях. Зафіксовано суттєве зростання заражених площ шкідником з 86167 га у 2015 до 144168 в 2024 році.

Західний квітковий трипс станом на 01.01.2024 року зареєстрований на площі 2,4 га в Полтавській. Потрібно відмітити, що з 2018 року площа зараження зменшилася. У 2017 році шкідника було повністю ліквідовано в Дніпропетровській та Донецькій області, але він був виявлений в Полтавській області.

Площа зараження середземноморською плодовою мухою у 2021 та 2022 склала 9,9 га. Станом на 31 грудня 2022 року заражено 11,9 га в Одеській області.

Південноамериканська томатна міль є об'єктом зовнішнього карантину, проте її виявили в 2012 році в Херсонській області на площі 79 га. Станом на 01.01.2024 року *T. absoluta* заражено 6316,1010 га в 9 областях України. Спостерігається поступове збільшення заражених площ.

Тютюнова білокрилка також належить до списку А1, її виявлено вперше в Херсонській області, де площа зараження становила 0,49 га. Станом на 31

грудня 2024 року шкідник присутній в Полтавській та Херсонській областях на площах 1,6 га та 0,15 га відповідно.

В Україні ясеневу смарагдову вузькозлатку вперше виявлено в 2019 році в Луганській області на площі 13,3 га. Оскільки вогнище знаходиться на відстані 5 км від державного кордону Росією, експерти вважають, що саме звідти шкідник потрапив в Україну. Станом на 31 грудня 2024 року вузькозлаткою заражено 1211 га.

Жовто-бурий мармуровий клоп, вперше виявлено в Україні в серпні 2023 року на площі 58 га в у Запорізькій та Дніпропетровській областях. В даний час працівники фітосанітарної служби впроваджують карантинні заходи, щоб шкідник не поширився на територію інших областей.

В Україні станом на 01.01.2024 р. присутні такі карантинні хвороби та фітонематоди: пасмо льону – 8042 га, рак картоплі – 2341 га, біла іржа хризантем – 1,5 га, бактеріальний опік плодівих – 14,7 га, бура гниль картоплі – 113 га, вірусне некротичне пожовтіння жилок цукрового буряку (ризоманія) – 144,5 га, потівірус шарки сливи (віспа) - 3611 га, неповірус кільцевої плямистості тютюну - 293,5 га, золотиста картопляна нематода – 2892 га. Для хвороби пасмо льону в 2022 році спостерігається різке збільшення заражених площ з 767 га у 2021 році до 8042 га у наступні роки.

Станом на 01.01.2024 р. в Україні присутні такі карантинні бур'яни: амброзія полинолиста – на площі 2846394 га, гірчак повзучий – 220138 га, паслін колючий – 134 га, повитиця польова – 22749 га, повитиця лемана – 3,8 га, повитиця одностовпчикова – 2,6 га, повитиця хмельовидна – 1 га, ценхрус довгоголковий -20132 га, сорго алепське - 843 га

Станом на 01.01.2024 року амброзія полинолиста поширена в 24 областях України на загальній площі 2846394 га. Найбільша площа зараження спостерігається у Дніпропетровській області - 112683,1 га, Запорізьській - 717593,7 га, Донецькій - 609454,6 га, Миколаївській - 815535,9 га. Найменше

заражених площ в Івано-Франківській – 6 га, Тернопільській - 59,1 га, та Львівській областях – 107 га.

В Сумській області в останні три роки загальна площа територій, заражених амброзією полинолистю, майже не змінювалась, і станом на 01.01.2022 року склала 1834,3 га, в 2023 році площа зараження склала 1874,7 га., станом на 01.01.2024 року площа зараження не змінилася.

Пропозиції виробництву

Динаміка поширення амброзії полиноистої незначна змінилася за останні 9 років. Для зменшення площ зараження необхідно посилити заходи з локалізації і ліквідації осередків. Для цього пропонуємо: системно по всій країні використовувати різні методи боротьби: агротехнічні: дотримання сівозміни, глибока оранка вирощування конкурентоспроможних культур; механічні методи: регулярне скошування до цвітіння, ручне видалення рослин із корінням; хімічний контроль: застосування дозволених гербіцидів у період активного росту бур'яну.

Список використаних джерел

1. WikiLegalAid. Порядок знищення амброзії полинолистої та інших карантинних бур'янів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/acqvoh>
2. Амброзія полинолиста – небезпечна карантинна рослина. Харківський міський благодійний фонд Ю. Сапронова. Харків, 2006. 64 с.
3. Белова, В., Третьак, О., Ілляшенко, О., & Овчаренко, Ю. (2018). Система карантину рослин в Україні: історія становлення та розвитку. Вісник аграрної науки, 10, 32-37. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201810-05>.
4. Білик А. Г., Клечковський Ю. Е., Загорулько Ю. П. [та ін.] Збірник рекомендацій по обстеженню сільськогосподарських угідь та складських приміщень на виявлення карантинних шкідників, хвороб і бур'янів. Одеса, 2009. 62 с.
5. Борона В.П. Амброзія полинолиста. Насінева продуктивність залежно від умов вегетації Карантин і захист рослин. 2009. № 2.С. 27-28.
6. Бурдуланюк А. О. Амброзія полинолиста – небезпечний карантинний бур'ян Сумської області [Електронний ресурс] / А. О. Бурдуланюк, Я. С. Мисник // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції факультету захисту рослин Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, (17-18 жовтня 2019 р.). – Харків : ХНАУ, 2019. – С. 27-29.
7. Бурдуланюк, А. О., Татарінова, В. І., Рожкова, Т. О., Ємець, О. М., Деменко, В. М., Бурдуланюк, А. А., ... & Деменко, В. М. (2021). Фітосанітарні ризики поширення та розмноження карантинних бур'янів, контроль їх чисельності в умовах Сумської області України. Вісник СНАУ. Серія «Агрономія і біологія», випуск 1 (43), с. 57-62.
8. Верховна рада України. Про внесення змін до Переліку регульованих шкідливих організмів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/sboe>.
9. Вікіпедія. Амброзія полинолиста. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

10. Вікіпедія. Самотоївка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://is.gd/foAqmv>.
11. Головне управління Держпродспоживслужби в Сумській області. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/mjrh>.
12. Ґрунти України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/azul>.
13. День. В ООН назвали чисельність населення Землі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://is.gd/khlEbq>.
14. Департамент контролю в сферах насінництва та розсадництва, карантину та захисту рослин. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/gjtlm> (in Ukrainian).
15. Державна установа "Тернопільська обласна фітосанітарна лабораторія". Амброзія полинолиста – небезпечний для людини та довкілля бур'ян. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/nscxzy>
16. Держпродспоживслужба. Огляд поширення карантинних організмів в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/aaand>.
17. Енциклопедія сучасної України. Карантин рослин. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/fzbwpr>.
18. Ємельянова, І. (2018). Карантинні заходи в Україні: система фітосанітарного контролю. Журнал досліджень у сфері захисту рослин, 58(3), 195-202. <https://doi.org/10.24425/119577>.
19. Закон України «Про карантин рослин». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text>
20. Зуза В. С., Сотникова В. В., Бахтиярова Е. Т. Амброзія полинолиста небезпечна карантинна рослина: навч. посіб. Х., 2006. 64 с.
21. Карпюк В.Г. Не допустити експансію амброзії. Хімія. Агрономія. Сервіс. 2009. № 6. С. 60-61.
22. Клечковский Ю., Глушкова С., Чебановська Г. Амброзія полинолиста на виноградниках Одеської області. Пропозиція. 2008. № 2. С. 82-87.

23. Кліматичні зони України (Розсадник декоративних рослин. Зелені янголи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/jpfrhm>
24. Контролювання шкочочинних видів бур'янів-алергенів у посівах кукурудзи. Бюл. ін-ту зерн. господарства. 2003. № 21-22. С.75-78.
25. Концепція з ліквідації амброзії полинолистої на території України протягом 2005-2010 років. Карантин і захист рослин. 2005. № 3. С. 15-17.
26. Косолап Н., Андерсон Р. Как обуздать амброзию. Зерно.2008. № 7. С. 60-66.
27. Куліш, В. (2016). Фітосанітарний контроль в Україні: виклики та перспективи. Карантин і захист рослин, 6, 45-47. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pqpf.org.ua/article/14026/>.
28. Либман М., Молер Ч., Стейвер Ч. «Ахилесова пята» сорняков. Агровісник. 2008. №1.С. 54-58.
29. Мар'юшкіна В. Я. Амброзія полинолиста: методи обстеження і контролю. Карантин і захист рослин. Методичні рекомендації. Київ, 2006. 55 с.
30. Мар'юшкіна В. Я., Бурда Р. И., Ткач Е. Д. Рекомендации по фитоценотическому контролю амброзии полынолистной в Украине. Киев, Логос. 2003.15 с.
31. Мовчан О.М. 2002. Карантинні шкідливі організми. Частина 1. Карантинні шкідники.- К.: Світ, - 288 с. Іл. 40 с.
32. Мовчан О.М, Устінов І.Д., Марков І.Л. та ін. 2016. Карантинні шкідливі організми. Наукове видання. – К.: Світ,– 200 с.
33. Про охорону здоров'я. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
34. Оніпко В. В. Біологічні особливості амброзії полинолистої та заходи боротьби з нею в агроценозах польових культур лівобережного Лісостепу України. Автореф. дис... наук. ступ. канд. с.-г. наук, спец. 06.01.01 – загальне землеробство. Дніпропетровськ, 2001. 17 с.

35. Основні типи ґрунтів. Карта ґрунтів. Ґрунтові ресурси України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/vsjyrg>
36. Острик І. М., Васькова С. А. Амброзія полнолиста. Захист рослин. 2004. № 6. С. 17-18.
37. Покотило В.В., Поспелов С.В. Амброзія Полинолиста: особливості біології та шляхи обмеження шкідливості. Матеріали міжнародної науково-практична інтернет конференція «Захист і карантин рослин: історія та сьогодення» (присвячена 110-річниці створення відділу захисту рослин Полтавської дослідної станції імені М.І.Вавилова)», Полтава 24-25 листопада 2020 р. с. 102-106.
38. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку здійснення карантинного фітосанітарного контролю на державному кордоні" № 461 від 17.04.2002. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/461-2002-%D0%BF>.
39. Про внесення змін до Переліку регульованих шкідливих організмів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1300-06#Text>.
40. Про схвалення проекту Концепції по ліквідації амброзії полинолистої на території України протягом 2005-2010 років. Верховна рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0464555-04>
41. Пропозиція. Контроль амброзії полинолистої в посівах соняшнику. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/qicffc>
42. Прунцев С.Є., Асмолов В.В. Карантин і захист рослин. Амброзія - злісний засмічувач угідь. 2006. № 8. С. 18-21.
43. Розсадник декоративних рослин. Зелені янголи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/jpfrhm>
44. Станкевич С.В. Моніторинг шкідників і хвороб сільськогосподарських культур: навч. посібник / Методич не забезпечення

45. Станкевич С.В. Назви карантинних шкідливих організмів. Харків: ХНАУ, 2020. 16 с.
46. Станкевич С.В., Леженіна І.П., Забродіна І.В., Жукова Л.В. Карантинні організми (з основами експертизи підкарантинних матеріалів): навч. посіб. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ФОП Бровін О. В., 2021. 459 с.
47. Станкевич С.В., Леженіна І.П., Забродіна І.В. Карантинні організми, обмежено поширені в Україні: навч. посіб. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2022. 140 с.
48. Суспільне. Кропивницький. Чим небезпечний жовто-бурий мармуровий клоп та чи є цей шкідник на Кіровоградщині. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/gnbmcd>
49. Сумська обласна фітосанітарна лабораторія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://fitolab.gov.ua/>
50. Урядовий портал. Угода про асоціацію. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://is.gd/rWwL9J>.
51. Устінов І.Д., Мовчан. 2012. О.М., Кудіна Ж.Д. Карантин рослин. Ч. 1. Карантинні шкідники. Посібник. – К.: ІПІС,– 416 с.
52. Як зміниться клімат України через 100 років: синоптик розповів, чи варто чекати аномалій [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/gzvkb> (in Ukrainian).

ДОДАТКИ

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ

науково-практичної конференції
викладачів, аспірантів та студентів
Сумського НАУ

(14-18 квітня 2025 р.)

УДК 631.4(477.52-25(06))

Рекомендовано до друку науково-координацією радою Сумського національного аграрного університету (протокол № 9 від 17.04.2025 р.)

Редакційна колегія:

Данько Ю.І., д.е.н., професор
Ярошук Р.А., к.с.-г.н., доцент
Бричко А.М., к.е.н., доцент
Думанчук М.Ю., к.т.н., доцент
Кисельов О.Б., к.с.-г.н., доцент
Масик І.М., к.с.-г.н., доцент
Михайліченко М.А., к.і.н., доцент
Срібняк Н.М., к.т.н., доцент
Степанова Т.М., к.т.н., доцент
Шкромада О.І., д.вет.н., професор

М 34 **Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-18 квітня 2025 р.). – Суми, 2025. – 467 с.**

У збірку увійшли тези доповідей науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету.
Для викладачів, студентів, аспірантів інших навчальних закладів.

Відповідальність за точність наведених фактів, цитат та ін. лягає на авторів опублікованих матеріалів. Передрук матеріалів з дозволу редакції.

Друкується в авторській редакції

© Сумський національний
аграрний університет, 2025

ФІТОСАНІТАРНИЙ КОНТРОЛЬ ПОШИРЕННЯ КАРАНТИННОГО БУР'ЯНУ *AMBROSIA ARTEMISIIFOLIA* L. В УКРАЇНІ

Карпенюк В., студ. 4 курсу ФАтП
Бурдуланюк А.О., доцент
Сумський НАУ

Амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia* L.) є одним із найбільш небезпечних карантинних бур'янів, який інтродукувався та широко розповсюдився територією України. Вона завдає значної шкоди сільському господарству, негативно впливаючи на врожайність культур, а також є потужним алергеном, що становить загрозу для здоров'я людини. Через це дослідження методів боротьби з амброзією є надзвичайно актуальним. Амброзія (*Ambrosia*) – це однорічна трав'яниста рослина, що належить до родини *Asteraceae* (рис. 1).

Рисунок 1. *Ambrosia artemisiifolia* L.

Амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia* L.) є небезпечним карантинним бур'яном, що поширився в багатьох країнах світу, зокрема й в Україні. Її батьківщиною є південний захід Америки, звідки вона потрапила до Європи та активно розповсюджується через зміни клімату. В Україні амброзія почала поширюватися у 1960–1970-х роках, спочатку в Криму, а згодом – на значній території країни, адаптуючись до різноманітних природних умов і рослинних угруповань. Інвазія цього бур'яну негативно впливає на місцеву флору та є серйозною проблемою для сільського господарства. Висока екологічна пластичність, швидке розмноження та стійкість до несприятливих факторів сприяють його активному поширенню. Амброзія агресивно і швидко розповсюджується, при цьому сильно осушує ґрунт, пригнічує вегетуючі рослини, витісняє інші бур'яни. Окрім завдання шкоди аграрному виробництву, амброзія є небезпечним алергеном. Її пилок спричиняє сильні алергічні реакції, зокрема амброзійний поліноз (алергічний риніт). Пилок викликає головний біль, порушує зір, проникає у носові пазухи та бронхи, викликаючи цим слезотечу. Алергія на амброзію не лікується, можливо лише полегшити симптоми.

В Україні *Ambrosia artemisiifolia* L. поширена в багатьох областях, займаючи загальну площу 2 846 394,3 га. Найбільші площі зараження зафіксовано в Дніпропетровській (112 683,1 га), Запорізькій (717 593,7 га), Донецькій (609 454,8 га) та Миколаївській (815 535,9 га) областях. Найменш ураженими залишаються Івано-Франківська (6 га), Тернопільська (59,1 га) та Львівська (107 га) області. У Сумській області за останні роки площа зараження майже не змінилася: у 2022 році вона становила 1834,3 га, у 2023 – 1874,7 га, а станом на 2024 рік залишилася на цьому ж рівні.

Основними причинами поширення амброзії є зниження рівня культури землеробства, нехтування агротехнічними нормами обробітку ґрунту, недотримання сівозміни та термінів сівби й збирання врожаю. Недостатнє впровадження заходів боротьби з амброзією сприяє її розповсюдженню. Для боротьби з бур'яном застосовують комплексні методи захисту, які включають дотримання сівозміни, глибоку оранку, вирощування конкурентоспроможних культур, своєчасне скошування до цвітіння, ручне видалення рослин із корінням, а також хімічний контроль за допомогою дозволених гербіцидів. На території населених пунктів замість амброзії потрібно висаджувати газонні трави. Ці заходи сприяють збереженню родючості ґрунтів, підвищенню врожайності культур і мінімізації екологічних та економічних збитків.